KOPRIVA SE HVATA CIJELOM RUKOM

Postoje gradovi koji se pamte po onome što su htjeli biti i gradovi koji se pamte po onome što jesu. Koprivnica je oduvijek pripadala ovima drugima, a to je, doznat će Ivan Horvat mnogo kasnije, mnogo teži i mnogo rjeđi oblik dostojanstva.

Rodio se u ravnici koja ništa ne obećava i zato je vjerodostojna. Sa sjevera Drava, koja se ne vidi, ali se osjeti u magli, s juga blago rame Bilogore, a između njih grad položen kao dlan otvoren prema nebu. Ujutro bi se s polja dizala para i stajala nad krovovima do devet sati, a onda bi se sve razbistrilo odjednom, kao da je netko obrisao staklo. Djeca su mislila da je tako svuda. Tek kad odu, shvate da su odrasla u kraju koji svaki dan počinje nejasno pa se razbistri i da su od toga nešto nasljedno naučila.

Djed Stjepan prvi mu je ispričao odakle gradu ime, i to onim glasom kojim se u Podravini govori o stvarima koje su istinite, a svakako su i važne. Bježao je kralj Bela pred Tatarima, kroz ovu istu ravnicu, preko istoga potoka, i konj ga je izbacio iz sedla ravno u koprive. Kada je kralj ustao, sav ožaren, rekao je da se to mjesto zove Koprivnica, a ljudi Koprivničanci. I tako je ostalo.

Ivan je imao šest godina i to mu se činilo kao velika nepravda.

„A zašto baš kopriva, deda?" pobunio se Ivan. „Zašto ne nešto lijepo?"

Starac je odlomio grančicu i pružio mu je, golu i zelenu koprivu, punu sitnih igala.

„Primi je", rekao je djed sa smiješkom.

„Peče", promrmljao je Ivan i trgnuo ruku.

„Primi je čvrsto", ponovio je starac ne mičući se.

Ivan je primio. Nije pekla.

„Eto ti, dečko", rekao je djed i vratio grančicu u travu. „Kopriva peče samo onoga tko je dira plaho. Uzmeš li je cijelom rukom, ništa ti neće biti. Tako ti je i sa srećom, i s ljudima, i s gradom. Sve što se plašljivo dira, peče."

Ivan tada nije razumio ni riječi. Zapamtio je samo osjećaj: dlan koji ne popušta i biljku koja se predaje. Kasnije, mnogo kasnije, kad je postao čovjek s pečatom, s potpisom i s teretom, ta će mu se rečenica vraćati kao voda koja se uvijek nađe na istome mjestu, koliko god je odvodio.

Djeca su znala ono što odrasli zaborave: da je Koprivnica dvostruk grad.

Gore je bio grad koji se vidi. Zrinski trg, širok i svijetao, s vijećnicom iz tisuću osamsto devedeset i sedme i njezinim satom koji je uvijek kasnio minutu i koji nitko nikada nije popravio jer su se svi ravnali po njemu. Građanske kuće iz osamnaestog i devetnaestog stoljeća, oker žute boje starog mlijeka. Svilarska ulica i u njoj sinagoga, zatvorena, tiha, s onim posebnim mirom zgrada koje pamte više od svojih vlasnika. Crkva svetoga Nikole. Kestenova aleja u parku, koju je davno posadio gradski vrtlar, i drveni paviljon iz tisuću osamsto devedeset i šeste, koji je izgledao kao da ga je netko donio iz nekog blažeg stoljeća i zaboravio odnijeti natrag. A u sredini parka stajala je skulptura koju su svi zvali *Buđenje*. Ivan je godinama mislio da se tako zove i sam park jer mu se činilo logičnim da se mjesto zove po onome što radi ljudima.

A dolje, ispod svega toga, bio je drugi grad. Grad od zemlje.

Jer park nije nastao ni na čemu. Park je nastao na opkopima. Ondje gdje su danas kestenovi, klupe i djevojke koje se drže s momcima za ruke, nekoć su bili voda i strah. Renesansna tvrđava u obliku zvijezde, s bastionima i revelinima, građena sredinom šesnaestoga stoljeća da zaustavi nadiruće Carstvo. I zaustavila ga je. A onda je grad, kad više nije bilo koga zaustavljati, učinio nešto što nijedan drugi grad nije učinio tako mirno i tako bez patetike, svoju je obranu pretvorio u sjenu kestena.

Tada Ivan i Marina nisu sve to znali. Oni su znali samo da iza Oružane, ondje gdje se teren neobjašnjivo diže i pada, postoji zemljani greben na koji se penje kao na leđa zaspale životinje. Trava do koljena i bazge, rupe u kojima žive lisice ili nešto o čemu se šuti. Zvali su ga jednostavno: bedemi.

Ondje su se igrali one igre koju je nemoguće objasniti odraslima jer nema pravila, nema cilja i nema kraja, igre koja je zapravo samo dugo i ozbiljno prisustvovanje jednome mjestu. Marina je bila godinu starija i beskrajno strpljivija. Ona je kopala. Ivan je gledao, izmišljao i govorio. Već se tada u toj podjeli krila cijela njihova budućnost.

Jednoga kolovoza, u mulju na dnu bivšega jarka, Marinina je lopatica udarila u nešto što nije bilo kamenje. Izvukli su predmet zajedno, nagnuti nad rupom kao dva zareza. Bio je to komad željeza, izjeden, težak, s tri kraka svinuta prema unutra. Pronašla je ribarske ostve, onakve kakvima se iz vode vadi ono što se ne da uhvatiti rukom.

„Netko je ovdje lovio ribu”, rekla je Marina i obrisala blato o hlače.

„U jarku? Pod bedemom?” začudio se Ivan.

„Pa gdje bi drugdje”, otpuhnula je Marina. „Voda je bila tu.”

Ivan je te večeri dugo ležao budan. Nije ga uzbudilo željezo. Uzbudila ga je pomisao da je netko, prije četiristo godina, usred rata i usred straha, stajao nad tom vodom i lovio ribu. Da se

između dviju opsada netko sagnuo nad mirnom površinom i mislio o večeri. Da je i tada, i ondje, i tako, netko bio sretan.

Bila je to prva misao njegova života koja je bila potpuno njegova. Ostve je stavio u kutiju od cipela, pod krevet, i nije ih pokazao nikomu.

Bilo je i drugih ljeta koja je pamtio. Bila je tu i Šoderica, koju su svi zvali podravskim morem, i onaj njezin miris blata i sunca koji se nije dao isprati ni s tri sapuna. Grad se dičio i Renesansnim festivalom, za vrijeme kojega bi se bedemi jednom godišnje napunili bakljama i šatorima i konjima, i kad bi grad na četiri dana povjerovao u sebe onako kako inače nije umio. Ivan je s dvanaest godina stajao u gomili i gledao noćni napad na utvrdu, vatru, i dim, i dreku i pomislio, s onom jasnoćom koju čovjek ima samo u toj dobi: *ovo je najsretnije mjesto na svijetu, a nitko za to ne zna.*

Bila je to još uvijek dječja definicija sreće, sreća kao događaj, sreća kao vatromet. Trebat će mu pola stoljeća da je zamijeni drugom mišlju.

S devetnaest godina otišao je u Zagreb studirati arhitekturu i grad ga je pustio bez riječi, kao što ravnica pušta pticu.

U Zagrebu je naučio jezik kojim se govori o prostoru: kontekst, mjerilo, intervencija, revitalizacija. Naučio je da se stvari koje voliš mogu opisati tako da prestanu boljeti. Bio je dobar u tome, bio je, iskreno, izvrstan.

Prvih se godina vraćao svakoga vikenda. U rodnu Koprivnicu. Zatim svakoga drugog. Zatim za Božić i za Dan grada. Zatim je počeo govoriti *dolje* umjesto *doma* i to je bio kraj, samo što on to nije primijetio.

Marina je upisala arheologiju i po završetku studija vratila se u Koprivnicu istoga tjedna kad je diplomirala, što je Ivanu izgledalo kao neshvatljiv gubitak budućnosti za mladu osobu. Sreli su se jednom, na nečijem pogrebu, i rekla mu je rečenicu koju je poslije nosio godinama kao trn u peti:

„Ti si otišao da bi grad mogao voljeti izdaleka”, rekla je Marina bez ljutnje. „To je jeftinije.”

Radio je u velikom uredu, na velikim projektima, u gradovima u kojima nije poznavao nikoga. Postao je ono što se zove uspješan čovjek: čovjek čiji je kalendar puniji od njegovih večeri. Oženio se i razveo bez osobite dramatike, kao kad se zatvore vrata sobe u koju se ionako rijetko ulazilo.

Sreća je u tim godinama bila nešto što je odgađao. Zamišljao ju je kao stanje u koje se ulazi nakon što se dovrši dovoljno stvari, kao prostoriju iza posljednjih vrata, ali svaki put kad bi otvorio jedna, iza njih bi bila još jedna. Nikad mu nije palo na pamet da hodnika možda nema i da je neprekidno bio u sobi.

Sve to vrijeme, na polici iznad radnoga stola, stajale su ostve iz koprivničkoga jarka. Ljudi bi ih primijetili i pitali što je to. Rekao bi: nešto iz djetinjstva. I promijenio temu. Nije to

bila nostalgija. Bilo je nešto neugodnije, podsjetnik na to da je jednom, s devet godina, u mulju, znao o sreći nešto što je poslije zaboravio.

Djed Stjepan umro je u ožujku, u snu, u devedeset i prvoj godini, s rukama prekriženim na prsima kao da nešto čvrsto drži.

Ivan je došao na pogreb i ostao devet dana. Praznio je kuću, razvrstavao fotografije, alat, staklenke, cijeli jedan život sveden na predmete koji nikomu više ništa ne znače. Sedmoga dana otišao je na bedeme.

Nije ih prepoznao. Ne zato što su se promijenili, nego zato što se ništa nije promijenilo, a ipak je sve bilo u mnogo gorem stanju. Trava je bila viša. Bazga je zauzela cijeli sjeverni brid. Netko je u opkop bacio kuhinjske elemente, tri gume i zahodsku školjku. Na Oružani je stajala ploča o nekakvu projektu, izblijedjela do nečitljivosti, s godinom starom jedanaest ljeta.

Stajao je ondje dugo. Znao je točno gdje je bila njihova rupa.

I tada mu se dogodilo ono što poslije nikada nije uspio ispričati tako da ne zvuči smiješno. Sagnuo se, uzeo šaku one zemlje i shvatio da drži grad. Ne metaforu – zemlju. Nasip koji su ljudi rukama nabijali četiristo godina prije, da bi njegov djed mogao doživjeti devedeset i prvu, da bi on mogao otići u Zagreb i ondje se osjećati školovano i uspješno.

Nitko nije bio kriv. To je bilo najgore. Nije bilo krivca. Bilo je samo mnogo ljudi koji su tu zemlju dirali plaho.

Vratio se u Zagreb, dao otkaz u tri rečenice i ustanovio da mu je četrdeset i jedna godina i da želi povratak u rodnu Koprivnicu.

U politiku nije ušao iz ideala. Ušao je iz nestrpljenja, što je opasniji, ali plodniji, motiv.

Kampanju je vodio na jednoj riječi: prepoznatljivost. Bio je uvjerljiv jer je vjerovao. Govorio je da Koprivnica ima sve osim jednoga, osim slike koju čovjek u Splitu ili u Beču može zamisliti kad čuje njezino ime. Podravka je slika okusa, a ne mjesta. Festival traje četiri dana. A ostalih tristo šezdeset i jedan?

Nudio je odgovor i odgovor je bio velik. Zvao se Zvijezda: vidikovac na jugoistočnome bastionu, čelik i staklo, dvadeset i osam metara, restoran na vrhu, pogled na cijelu Podravinu do mađarske granice, multimedijski centar u prizemlju, renesansa u projekciji, tvrđava u hologramu. Grad koji se konačno vidi izdaleka.

Vizualizacije su bile prekrasne. Ljudi su plakali na predstavljanju. Mladi zato što je netko prvi put pomislio da su vrijedni nečega skupog, stari zato što su u tim staklima prepoznali obrise vlastite mladosti.

Pobijedio je u drugome krugu, sa šezdeset i tri posto.

Prve noći u kabinetu, sam, gledao je staru sliku na zidu: šaku koja drži mač. Znao je što znači. Pravo mača, povlastica iz povelje kralja Ludovika iz tisuću tristo pedeset i šeste, kojom je koprivnički sudac smio suditi do smrti. Grad koji je smio odlučiti.

Pomislio je: kakva čudna, teška i lijepa stvar, pravo da se odluči. Te je noći bio sretan onako kako je bio sretan s dvanaest godina pred zapaljenim bedemima, a još nije znao da je to

ista, dječja, nepouzdana sreća. Još nije znao ni da je najteža upotreba mača ona kojom se mač spušta.

Zakon je zakon: prije velike gradnje na kulturnom dobru idu zaštitna arheološka istraživanja. Voditeljica istraživanja bila je Marina Kovačić.

Prvi su se put nakon dvadeset godina sreli u blatu, u travnju, oboje u gumenim čizmama, oboje s onom vrstom uljudnosti koja je gora od svađe.

„Gradonačelniče", pozdravila ga je Marina prva.

„Marina", uzvratio je Ivan.

„Doktorice, ako može", ispravila ga je Marina i vratila se sondi.

Radila je četiri mjeseca. Ivan je dolazio jednom tjedno, isprva zbog protokola, poslije zbog nečega što nije htio imenovati ni sebi ni njoj. Sjedio bi na rubu sonde i gledao kako se zemlja skida u slojevima tanjima od nokta. Naučio je da arheologija nije potraga za predmetima nego za redoslijedom i da je to, ako se dobro promisli, definicija svakoga poštenog posla.

A onda su, krajem srpnja, naišli na drvo.

Nije to bio otpad. Bili su to hrastovi piloti, crni, mokri, savršeno očuvani u mulju bez kisika. Nosači mosta. Drvenoga mosta preko opkopa, kojim se u tvrđavu ulazilo u fazi za koju nitko nije očekivao da će biti pronađena jer se smatrala izgubljenom. A ispod njega starija linija bedema – prvo lice tvrđave, ono koje su ljudi vidjeli prije tisuću petsto osamdeset i četvrte.

Marina ga je nazvala u pola jedanaest navečer. Nikada je nije čuo da govori takvim glasom.

„Ivane!" rekla je Marina glasom koji je podrhtavao. „Dođi. Odmah."

Došao je u odijelu i uništio cipele. Kleknuo je uz rub sonde i dodirnuo mokro drvo, a ono je bilo hladno, glatko i posve, posve živo.

„Koliko je staro?" upitao je Ivan, ne dižući pogled.

„Oko 1584. godine", odgovorila je Marina. „Vjerojatno i starije."

„Marina," rekao je Ivan tiho, „reci mi ono što mi ne želiš reći."

Stajala je nad njim s čeonom svjetiljkom i lice joj se nije vidjelo.

„Temelji tvoje Zvijezde idu točno kroz ovo", presjekla je Marina. „Ne pokraj. Kroz."

Postoje trenutci u kojima čovjek jasno vidi obje verzije sebe koje će od toga trenutka postojati i mora odlučiti koju će izabrati.

Rješenja su, naravno, postojala. Uvijek postoje. Piloti se mogu izvaditi, konzervirati i izložiti u vitrini u prizemlju vidikovca, s rasvjetom i natpisom na trima jezicima. Struka bi progunđala i potpisala. Zakon bi bio zadovoljen. Grad bi dobio i toranj i eksponat.

Ivan je taj prijedlog držao u rukama tri tjedna.

Problem nije bio pravni. Problem je bio što je znao kako to izgleda; vidio je to u dvadesetak gradova. Komad mosta pod staklom, u prizemlju nečega novog, s reflektorom odozdo. Ljudi prolaze pokraj, na putu prema dizalu. Djeca lupkaju po staklu. To više ne bi bio most. To bi bio dokaz da je most postojao, a razlika između tih dviju stvari razlika je između čovjeka i njegove fotografije.

Na sjednici Gradskoga vijeća četvrtoga studenoga, na Dan grada, jer je tako ispalo i jer je odbio to odgoditi, Ivan Horvat predložio je obustavu vlastitoga projekta.

Dvorana je zašutjela onom šutnjom koja nije poštovanje.

Govorio je devet minuta, bez papira. Rekao je da grad dvadeset godina čeka da mu netko ponudi nešto veliko i da im on to nudi, samo ne ondje gdje su mislili. Rekao je da Zvijezda već postoji, da je Koprivnica sama zvijezda, tlocrtno, od šesnaestoga stoljeća, samo što su joj krakovi zarasli u bazgu i nitko ih odozgo ne vidi jer ih odozdo nitko ne čisti. Rekao je i ovo, a to je jedina rečenica koju su novine prenijele:

„Ovaj je grad dobio pravo mača da bi mogao odlučiti", rekao je Ivan i zastao. „Nigdje ne piše da mora sjeći."

Odluka je prošla s trinaest prema osam.

Sljedećih šest mjeseci bio je najomraženiji čovjek u Podravini. Zvali su ga Ivan Kopriva i to nije bilo od milja. Netko mu je na kuću sprejom napisao *IZDAJICA*. Anonimna prijava zbog nesavjesna raspolaganja sredstvima obustavljena je nakon jedanaest mjeseci. Vlastita mu je stranka ponudila da preuzme odgovornost i ode. Nije otišao.

Marina mu je te zime rekla jedinu utjehu koju je od nje ikad dobio:

„Neće ti biti oprošteno dok ne bude gotovo", dobacila je Marina, ne dižući pogled s papira. „A kad bude gotovo, neće ih biti briga tko je kriv."

Ono što je uslijedilo nije bilo spektakularno. To je i bila poanta. Sedam godina.

Prve dvije: čišćenje. Doslovno, bagerima, motornim pilama i rukama. Iz opkopa je izvučeno stotinu i devet tona otpada. Radili su volonteri, đaci, umirovljenici, jedna cijela satnija vojnika koja je došla na vježbu i ostala tri dana. Ivan je radio subotama, u radnoj jakni, i to nije bila fotografija za medije jer medije nitko nije zvao.

Treća godina: voda. Vratili su je u jugoistočni odsječak opkopa. Kad je prvi put napunjen, u listopadu, po kiši, bez ceremonije, na njemu su za tjedan dana bile dvije divlje patke. Nitko ih nije pozvao. Došle su jer je bilo vode. Ivan je stajao na nasipu i gledao ih dulje nego što je

pristojno i osjetio nešto što nije umio imenovati, a što je bilo bliže sreći od svega što mu se dogodilo u prethodnih dvadeset godina.

Četvrta i peta: bedem. Nabijena zemlja, travnati pokrov, blaga staza po kruni, bez ograde, bez rasvjete koja tjera zvijezde. Zlatno pravilo koje je Ivan izmislio i branio protiv svih glasilo je: ne dodaje se ništa čega nije bilo. Nema kula od šperploče. Nema vitezova od stiropora. Zemlja, trava, voda, drvo.

Šesta: most. Točno na mjestu izvornih pilota, prema dokumentaciji, od hrastovine, bez ijednoga čavla. Kad su ga otvarali, netko ga je pitao hoće li se rezati vrpca.

„Neće biti vrpce", odbrusio je Ivan. „Neka ljudi prijeđu i gotovo."

I sedma godina, ona najvažnija, u kojoj se nije radilo ništa. Samo se čekalo da trava uhvati, da vrba pusti korijen, da voda nađe svoju razinu. Tada je Ivan shvatio nešto o svome poslu što je trebao znati na početku: da je najveći dio dobre vlasti zapravo strpljenje, koje obično ne obilježava nijedan mandat. Sreća, pomislio je jedne večeri na praznome nasipu, nije ono što se dogodi kad nešto dovršiš.

Sreća je ono što se događa dok traje, a ti si prezauzet da bi to primijetio.

Marina je vodila stručni nadzor svih sedam godina. Vjenčali su se nakon nekoliko godina, tiho, u malenome uredu, s dvoje svjedoka i bez fotografa. Oboje su imali previše godina za iluzije i taman dovoljno za nježnost.

Izgubio je izbore.

Ne katastrofalno, nego s četrdeset i sedam posto, u drugome krugu, protiv mladoga čovjeka koji je govorio o poduzetničkim zonama i digitalizaciji i koji je, treba biti pošten, govorio dobro.

U izbornoj je noći izašao pred kamere u dvadeset i tri sata, čestitao protukandidatu i nije rekao ništa gorko. Zatim je otišao pješice kući, kroz park, ispod kestenova, pokraj *Buđenja,* i primijetio da su kestenovi te godine rodili obilno i da nitko nije pokupio plodove.

Marina ga je čekala budna.

„Jesi li dobro?" upitala je Marina s vrata.

Dugo je sjedio i gledao u pod.

„Znaš što je najčudnije?" rekao je Ivan napokon. „Nije mi žao zbog izbora. Žao mi je zbog ponedjeljka. Što u ponedjeljak ne moram nikamo."

I onda je zaplakao, prvi put nakon djedova pogreba, kratko i bez srama, kao što plaču ljudi koji su konačno dovoljno umorni da si to dopuste.

Sljedeći ponedjeljak nije išao nikamo. Ni onaj poslije. Trebalo mu je gotovo dvije godine da razumije što mu se dogodilo. Nije izgubio grad. Izgubio je ulogu. A cijelo je vrijeme mislio da je to isto i bila je to posljednja velika zabluda njegova života.

Četvrtoga studenoga, jedanaest godina poslije, Ivan Horvat sjedio je na kruni jugoistočnoga bastiona.

Imao je šezdeset i devet godina i kostobolju u desnoj nozi. Marine više nije bilo; otišla je u proljeće tiho i brzo, kao što je sve u životu i radila. Dolazio je ovamo svakoga jutra, ne iz tuge, nego iz navike koja je preživjela svoj razlog i time postala nešto bolje od sebe.

Bio je jedan običan dan, običan utorak. Magla se dizala s vode u opkopu u onim trakama koje Podravina radi bolje od bilo kojega kraja na svijetu, i vrba se nagnula nad jarak, i netko je trčao stazom po kruni sa slušalicama i nije ga ni pogledao. Iza njegovih leđa grad je disao svojim ritmom. Sat na vijećnici i dalje je kasnio minutu, autobus je prevozio djecu u školu, a iz smjera tvornice dizao se onaj poznati, topli, pomalo smiješan miris juhe koji cijeloj Koprivnici svakoga jutra govori da je dan počeo.

Dolje, u plićaku uz obalu, čučalo je dvoje djece. Dječak i djevojčica, možda desetogodišnjaci, potpuno mokri do koljena, potpuno posvećeni. Kopali su po blatu.

Ivan ih je gledao vrlo dugo.

Onda je djevojčica nešto izvukla iz mulja i podigla uvis, ali s te se udaljenosti nije moglo vidjeti što. Možda je to bio čep, možda kamen, možda željezo staro četiristo godina, bilo je svejedno jer njih su dvoje nad time zajedno nagnuli glave, ozbiljni kao sudci, promatrali što su pronašli.

I Ivanu je, na kruni bedema koji je vratio, u gradu koji ga je odbio, u jutru koje nije pripadalo nikomu, sinulo cijelo značenje jedne rečenice koju je čuo prije šezdeset i tri godine i vukao je za sobom kao kamen u džepu.

Kopriva peče samo onoga tko je dira plaho.

Nije to bila misao o hrabrosti, već o tome da se stvari koje voliš moraju uzeti cijelom rukom, sa svime, s korovom, s izgubljenim izborima, s blatom, s dosadom i s ponedjeljkom u koji ne moraš nikamo, da se grad ne voli kao slika već da se voli kao zemlja. I da sreća nije stanje ni događaj ni prostorija iza posljednjih vrata. Sreća je smjer. Sreća je kad ono što si dirao nastavi dalje i bez tebe.

Nije se dizao. Sjedio je i gledao dvoje djece kako iz vode vade nešto što će za trideset godina biti razlog da se netko negdje vrati. Prolazili su ljudi pored njega, jedan mu je kimnuo iz one uljudnosti kojom se pozdravlja svaki starac. Bilo mu je dobro tako.

Dolje, u mulju, djevojčica je nešto rekla i dječak se nasmijao, i taj se smijeh popeo uz zemljani nasip, preko četiristo godina straha, sedam godina rada i jednoga izgubljenog mandata, i stigao do vrha bedema, gdje ga je čekao čovjek koji je jednom, davno, u istome tom blatu, prvi put pomislio nešto što je bilo posve njegovo.

Grad se budio. Kao i uvijek.